

15. Christopher, M., & Holweg, M. (2011). "Supply Chain 2.0: managing supply chains in the era of turbulence." *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 41(1), 63-82.

16. Sheffi, Y. (2005). "The Resilient Enterprise: Overcoming Vulnerability for Competitive Advantage." MIT Press.

ӘОЖ621.867

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨЛІК-ЛОГИСТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Арпабеков М.И.¹, Базарбаева І.С.²

arpabekov_m@mail.ru, eldar_250398@mail.ru

¹Т.ғ.д., профессор «Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру» кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, ҚР

² «Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалды ұйымдастыру» кафедрасының магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Орталық Қазақстанның көліктік-логистикалық жүйесі автокөлікжолы, теміржол, әуе және су бағыттарын, сондай-ақ қойма және тарату орталықтарын қоса алғанда, өзара байланысты көліктік және логистикалық құрылымдар кешені болып табылады. Ол тауарларды тиімді жылжытуға, кәсіпорындарға логистикалық қолдау көрсетуге және жеткізілімдерді оңтайландыру және көлік шығындарын азайту арқылы аймақ экономикасының дамуына ықпал етуге бағытталған. Орталық Қазақстан стратегиялық географиялық жағдайға ие бола отырып, Орталық Азиядағы негізгі көліктікбайланыстырушы рөліне үміткер. Ондаған жылдар бойы аймақ экономикалық өсу мен халықаралық ынтымақтастықты қолдауда маңызды рөл атқаратын өзінің көліктік-логистикалық жүйесін қалыптастыру және жетілдіру бойынша белсенді жұмыс істеп келеді.

Орталық Қазақстанның көлік инфрақұрылымын қалыптастырудағы алғашқы қадамдар индустрияландыру кезеңінде қабылданды. Темір жолдар мен жол желілерінің құрылысы әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды элементіне айналды. Алайда, Кеңес Одағының ыдырауымен аймақ ескірген инфрақұрылым және халықаралық сауда серіктестіктеріндегі өзгерістер сияқты қиындықтарға тап болды.

Орталық Қазақстандағы көліктің даму тарихы керуен жолдары шексіз дала кеңістігі арқылы салынған кезден бастап өңірлік және халықаралық көлік мәртебесін нығайтуға бағытталған заманауи инфрақұрылымдық жобаларға дейінгі таңғажайып саяхат болып табылады.

Ежелгі уақытта бұл аймақ Шығыс пен Батысты байланыстыратын сауда жолдарының желісінде маңызды рөл атқарды. Қазақстанның орталық аудандары арқылы өтетін керуендік сауда маршруттары тауарлар мен мәдениет алмасу үшін өте маңызды болды. Бұл аймақтағы қарқынды өзгерістер XX ғасырдың ортасында Кеңес Одағында индустрияландыру кезеңінде басталды.

1950-60 жылдары экономикалық реформалар, ауыр өнеркәсіптің құрылысы мен дамуын жандандыру нәтижесінде Орталық Қазақстанның қалалары мен өнеркәсіптік орталықтарын байланыстыратын алғашқы теміржол желілерінің құрылысы басталды. Жол инфрақұрылымы да жетілдіріліп, жүктер мен адамдардың тиімді қозғалысына ықпал етті.

1990 жылдардың басында Кеңес Одағының ыдырауымен Орталық Қазақстан сауда серіктестіктерінің өзгеруіне және жаңа шындыққа бейімделу қажеттілігіне байланысты сын-көзқарастарға куә болды. Алайда, көлік инфрақұрылымын дамытуға ұмтылу жол және теміржол желісін кеңейту мен жаңғыртуды қоса алғанда, маңызды бағыт болып қала берді.

Соңғы онжылдықтарда Орталық Қазақстан халықаралық көлік дәліздерін дамытуға баса назар аудара бастады. "Нұрлы Жол" сияқты жобалар Қытай мен Еуропаны байланыстыратын негізгі транзиттік торап ретінде өңірдің позициясын нығайтуға бағытталған.

Орталық Қазақстанда көлікті дамытудың бүгінгі кезеңі-заманауи технологияларды, цифрландыруды және экологиялық тұрақты шешімдерді енгізу. Аймақ тек көліктік байланыстырушы ғана емес, сонымен қатар сауда мен экономиканы дамытуға барынша мүмкіндік беретін логистикалық орталық болуға ұмтылады. Бұл дамудың тарихы-бұл инфрақұрылымдағы трансформациялардың көрінісі ғана емес, сонымен қатар Орталық Қазақстанның жаһандық көлік байланыстарында негізгі ойыншы болуға деген ұмтылысын растау.

Бүгінгі таңда Орталық Қазақстанның көлік-логистикалық жүйесі қарқынды даму сатысында тұр. Жаңа автомобиль жолдарын салу және қолданыстағы автомобиль жолдарын қайта құру сияқты жол жобалары жол инфрақұрылымын жақсартуға және тасымалдау уақытын қысқартуға бағытталған. Теміржол магистральдары халықаралық транзиттік маршруттарды қолдау үшін белсенді түрде жаңартылуда.

Орталық Қазақстан мемлекеттік бағдарламаларды және жеке сектормен әріптестікті қамтитын даму стратегияларын белсенді енгізуде. Инвестициялар логистикалық орталықтарды дамытуға, технологиялық базаны жақсартуға және көліктің экологиялық тұрақтылығын арттыруға бағытталған. Соңғы онжылдықтарда Орталық Қазақстан тиімділікті арттыру, халықаралық саудадағы позицияларды нығайту және орнықты дамуды қамтамасыз ету мақсатында көлік жүйесін дамыту стратегияларын белсенді жүргізуде. Төменде аймақтың көлік-логистикалық жүйесін ұзақ мерзімді жақсартуға бағытталған негізгі стратегиялар келтірілген:

1. Жол инфрақұрылымын дамыту:

- Тасымалдау уақытын азайту және қозғалыс қауіпсіздігін арттыру үшін жаңа магистральдар салу және қолданыстағыларын қайта құру.
- Жол қозғалысын басқаруға заманауи технологияларды енгізу және сапалы қызмет көрсетуді қамтамасыз ету.

2. Теміржол жүйесін жаңғырту:

- Қалалар арасындағы байланысты жақсарту және тиімді транзиттік маршруттарды қамтамасыз ету үшін теміржол магистральдарын кеңейту және жаңғырту.
- Теміржол қозғалысын басқарудың жоғары технологиялық жүйелерін енгізу.

3. Халықаралық көлік дәліздерін дамыту:

- Шығыс пен Батыс арасындағы транзиттік байланыстырушы ретінде өңірдің позициясын нығайтуға бағытталған жобаларды белсенді қолдау.
- Көлік бағыттарын оңтайландыру және логистикалық байланыстарды жақсарту үшін халықаралық серіктестермен ынтымақтастық.

4. Логистикалық орталықтар мен терминалдар:

- Жүктерді тиімді өңдеу және күту уақытын азайту үшін заманауи логистикалық орталықтар мен терминалдар салу.
- Жеткізу тізбегін оңтайландыру үшін мультимодальды көлік жүйелерін дамыту.

5. Технологиялық инновациялар:

- Логистикалық процестердің ашықтығы мен тиімділігін арттыру үшін цифрлық технологиялар мен жабдықтау тізбегін басқару жүйелерін енгізу.
- Логистикалық жүйеге қатысушылар арасында жүктерді бақылау және ақпарат алмасу үшін қосымшалар мен онлайн-платформаларды әзірлеу.

6. Экологиялық тұрақтылық:

- Қоршаған ортаға әсерді азайту үшін экологиялық таза көлік түрлеріне көшу.
- Көлік құралдары мен инфрақұрылымға энергия үнемдеу технологияларын енгізу.

7. Мемлекеттік қолдау және жеке инвестициялар:

- Көлік инфрақұрылымын дамытуға инвестиция салатын компаниялар үшін ынталандырушы бағдарламалар мен жеңілдіктер әзірлеу.

- Ірі жобаларды қолдау және инновациялық көлік шешімдерін жасау үшін жеке инвестицияларды тарту.

Бұл стратегиялар тұрақты, тиімді және заманауи көлік-логистикалық жүйені құруға бағытталған, бұл Орталық Қазақстанның әлемдік саудадағы экономикалық өсуі мен бәсекеге қабілеттілігін ынталандыруда шешуші рөл атқарады.

Логистика және халықаралық көлік дәліздері

Логистика аймақтың көлік-логистикалық жүйесінің тиімділігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Орталық Қазақстан тек транзиттік пунктке ғана емес, сонымен қатар әлемдік сауда маршруттарына интеграцияланған логистикалық орталыққа айналуға ұмтылады. Орталық Қазақстан Еуразия орталығында стратегиялық жағдайға ие бола отырып, соңғы жылдары әлемдік көлік картасында маңызды буынға айнала отырып, өзінің логистикалық жүйесін белсенді дамытуда. Халықаралық көлік дәліздері мен заманауи логистикалық тәжірибелерді ілгерілету экономикалық өсуді ынталандыруда және өңірлік бәсекеге қабілеттілікті нығайтуда шешуші рөл атқарады.

1. Халықаралық көлік дәліздерін дамыту: Орталық Қазақстан халықаралық көлік маршруттары картасында стратегиялық қиылысқа айналды. "Нұрлы Жол" жобасы Қытай мен Еуропа арасындағы негізгі транзиттік байланыстырушы ретінде өңірдің позициясын белсенді нығайтуда. Бұл дәліз сауда мен экономикалық ынтымақтастықтың жаңа перспективаларын ұсына отырып, жүктерді жылдам әрі тиімді тасымалдауды қамтамасыз етеді.

2. Логистикалық орталықтар және инфрақұрылым: Заманауи логистикалық орталықтар мен көлік терминалдарын құру стратегияның ажырамас бөлігіне айналды. Мұндай орталықтар қойма процестерін оңтайландыруға, жүктерді өңдеуді жеделдетуге және әртүрлі көлік түрлері арасындағы тиімді өзара әрекеттесуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мұндай платформалар инвестициялар үшін магнитке айналады және әлемдік логистикалық компанияларды тартады.

3. Мультимодальды көлік жүйелері: Орталық Қазақстан теміржол, автокөлік жолы және әуе көлігін біріктіре отырып, мультимодальды көлік жүйелерін құруға ұмтылады. Бұл жүктердің әртүрлі түрлерін есепке алуға мүмкіндік береді және оңтайлы көлік бағытын таңдауда икемділікті қамтамасыз етеді.

4. Логистикадағы технологиялық шешімдер: Логистика саласында заманауи технологияларды енгізу стратегияның ажырамас бөлігіне айналуға. Бұған жеткізілім тізбегін басқару жүйелері, жүктерді бақылау жүйелері, электронды деректер алмасу платформалары және бюрократиялық кедергілерді азайту кіреді.

5. Инвестицияларды ынталандыру: Осы стратегияларды қолдау үшін Орталық Қазақстан көлік және логистикалық инфрақұрылымға инвестицияларды белсенді ынталандырады. Бұған салық жеңілдіктері, мемлекеттік қолдау бағдарламалары, және қолайлы инвестициялық ахуал құру кіреді.

6. Экологиялық тұрақтылық: Әлемдік трендтерді ескере отырып, Орталық Қазақстан логистикадағы экологиялық тұрақтылыққа да назар аударады. Экологиялық таза көлік шешімдерін енгізу және энергияны басқару басымдыққа айналады.

Нәтижесінде, бұл стратегиялар жиынтығында жаһандық нарықта тиімді бәсекелесуге, экономикалық тұрақтылықты нығайтуға және Орталық Қазақстанға халықаралық инвестицияларды тартуға қабілетті логистикалық жүйені құруға бағытталған.

Қорытындылай келе, Орталық Қазақстанның көліктік-логистикалық жүйесін қалыптастыру және дамыту – бұл өңірлік көлік көшбасшысының қалыптасу процесі ғана емес, сонымен қатар жаһандық экономикалық байланыстардағы маңызды ойыншы деп сеніммен айтуға болады.

"Нұрлы Жол" секілді жобалар Орталық Қазақстанның Шығыс пен Батыс арасындағы аса маңызды транзиттік байланыстырушы ретіндегі рөлін айқындай отырып, көлік саласындағы маяктарға айналды. Логистиканың барлық аспектілерін қамтитын даму

стратегиялары – инфрақұрылымнан бастап технология мен тұрақтылыққа дейін болашақ табысқа сенімді негіз жасайды.

Заманауи технологияларды енгізу, мультимодальды көлік жүйелерін құру және инвестицияларды ынталандыру-бұл көлік тиімділігін жақсарту ғана емес, сонымен қатар Орталық Қазақстанның әлемдік аренадағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету бағытындағы дана қадамдар. Осылайша, аймақ болашаққа сапарын жалғастыра отырып, көлік-логистикалық жүйе экономикалық өсу құралына ғана емес, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттер мен мүмкіндіктерді байланыстыратын көпірге айналады. Жаһандық серіктестермен бірге Орталық Қазақстан логистика жүктерді жылжытып қана қоймай, өркендеу мен ынтымақтастықтың қозғаушы күшіне айналатын көліктік перспективалар жасауға ұмтылады.

Орталық Қазақстанда көлік-логистикалық жүйені қалыптастыру және дамыту-бұл мемлекеттің, бизнестің және халықаралық әріптестердің үйлестірілген күш-жігерін талап ететін көп қырлы процесс болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Ж.М.Куанышбаев, М.И.Арпабеков, Н.К.Айдикенова/ Ашық жылжымалы құрамда жүкті орналастыру мен бекіту. Оқу құралы/ Алматы: Эверо, 2016.

2 Тасымалдау процесіндегі көліктік логистика: оқу құралы/ Куанышбаев Ж.М., Сулейменов Т.Б., Арпабеков М.И., Айдикенова Н.К., Н.Д – У. Адилова – Астана: ЕНУ им. Лумилева, 2014. – 191 с.

3 Шодыров, Е. Қоймалар, вагон шаруашылығы // National Business. – 2006. – № 3.

4 Тойлыбаев, С. Invest Capital Realty: қоймалар, логистика, инфрақұрылым // KAZAKHSTAN халықаралық іскерлік журналы. – 2005. – № 2.

5 Сайт: <http://melimde.com/logistika-fimi.html>.

ӘОЖ621.867

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КӨЛІКТІК-ТРАНЗИТТІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Арпабеков М.И.¹, Қошқарбаев Б.Ғ.²

¹arpabekov_m@mail.ru, ²eldar_250398@mail.ru

¹т.ғ.д., профессор «Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру» кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, ҚР

² Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру» кафедрасының «Логистика (сала бойынша)» мамандығының магистранты (М152-11302-22-01қысқы қабылдау тобы), Астана, ҚР

Еуропа мен Азия арасындағы транзиттік көпір ретінде, сондай-ақ Ресей мен Қытай арасындағы Қазақстанның геосаяси рөлі Еуразия құрлығының орталығында, оның орналасқан жері бойынша анықталады. Еуропа мен Азияның қиылысында бола отырып, Қазақстан Республикасы айтарлықтай транзиттік әлеуетке ие болып отыр.

Транзиттік дәліздердің Қазақстан аумағы арқылы өтуінің негізгі артықшылығы, жүктерді ел аумағы және көрші елдерге тасымалдау барысында қашықтыққа айтарлықтай қысқарту болып табылады.

Трансқұрлықтық автокөлік жолдарын жасау, әсіресе, халықаралық сауда үшін өте тиімді болып табылады. Осылайша жүк ағынының негізгі бөлігі (98%) Қазақстан аумағын арқылы айналып, шетелдік порттары арқылы тасымалданады. Алайда, Қазақстан аумағы арқылы Еуропаға Азия-Тынық мұхиты транзиттік теңіз бағыты әлдеқайда қысқа.